

אוניברסיטת בר-אילן

**יכולות הבנה ושחזור סיפור בקרב
ילדים על הרצף האוטיסטי בהשוואה
לילדים עם התפתחות תקינה**

ליאת קדוש

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בביה"ס לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

רקע. הבנת הנקרא היא היכולת להבין שפה כתובה (Stothard & Hulme, 1992). כדי להגיע להבנה של שפה כתובה, הקורא צריך לפענח את הכתב ולהבין את המשמעות של המילים שקרא. הבנת המשמעות משקפת את היכולת להבנת שפה, ולכן בקרב ילדים עם התפתחות תקינה, ילדים עם ידע לשוני ויכולת טובה יותר להבנת שפה דבורה יצליחו יותר גם בהבנת הנקרא (Stothard & Hulme, 1992). שדה מחקרי זה טרם נחקר בקרב ילדים על הרצף האוטוטיטי ולכן מטרת מחקר זה להשוות בין יכולות הבנה בערוץ השמיעתי (הבנת הנשמע) לבין יכולות הבנה בערוץ החזותי (הבנת הנקרא).

ישנן סוגות שונות של טקסטים (genre) וביניהם הטקסט הסיפורי. הטקסט הסיפורי מזמן פרשנות של הקורא לגבי מה שקרא- לגבי הסיבתיות בסיפור ותרומתה להתפתחות העלילה, לגבי הפרספקטיבה של הדמות בסיפור (כוונות, רצונות, אמונות של הדמות בסיפור (Happe, 1994). ילדים על הרצף האוטוטיטי מתקשים לקחת בחשבון עמדות ומחשבות של האחר (Baron-Cohen, Leslie, & Frith, 1985). קושי זה פוגע ביכולת שלהם להבין את הפעולות של הדמות בסיפור ובהבנת שרשרת הסיבתיות של העלילה בסיפור (Carnahan & Williamson, 2010; Colle, Baron-Cohen, Wheelwright, & Jacobs, 2008). כלי מחקרי נפוץ בשימוש לבחינת יכולות נראטיביות הינו שחזור סיפור. בשחזור סיפור הנבדק נדרש לספר את הסיפור שקרא או שמע במילים שלו. הקשר בין תאוריית המיינד ליכולות הבנה ושחזור סיפור נבחן במחקרים רבים ונמצא כבעל קשרים חזקים לכישורים אלו (Carnahan & Williamson, 2010; Colle et al., 2008).

מטרות המחקר. לפיכך, למחקר זה שלוש מטרות מרכזיות- בחינת יכולת ההבנה בעקבות קריאת סיפור ע"י הילד (הבנת הנקרא) ובעקבות הקשבה לסיפור שהוקרא לילד ע"י מבוגר (הבנת הנשמע) בקרב ילדים על הרצף האוטוטיטי בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה, בחינת היכולת לשחזור סיפור לאחר קריאתו או הקראתו בקרב ילדים על הרצף האוטוטיטי בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה, ובחינת הקשרים בין מדדי הבנה ושחזור ובינם לבין היכולת לתאוריית המיינד.

השערות המחקר. שיערנו כי ילדים על הרצף האוטוטיטי יתקשו בהבנת הסיפור בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה- בעיקר בהתייחס להבנת המסר הסמוי, שכולל הבנה של מידע שלא הוזכר במפורש בסיפור ודורש הסקת מסקנות או שימוש בידע קודם, וכי בשל החוזקה היחסית של הילדים על הרצף בערוץ החזותי יהיה להם קל יותר להבין מידע דרך ערוץ זה, ולכן יראו תוצאות טובות יותר בהבנת הנקרא. עוד שיערנו כי ילדים על הרצף האוטוטיטי יתקשו ביכולת לשחזור סיפור בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה, בעיקר בשחזור המרכיבים ההכרחיים, שכוללים בניית

סיפור לכיד וקוהרנטי ומתייחסים למבנה הגלובאלי של הסיפור. לבסוף, שיערנו שיתקיימו מתאמים חיוביים בין מדדי הבנה למדדי שחזור ובינם לבין תאוריית המיינד.

שיטה. המדגם כלל 20 ילדים על הרצף האוטיסטי בתפקוד גבוה (IQ מעל 75),

בכיתות ב'–ד' (מדדי סטטיסטיקה) ו-20 ילדים עם התפתחות תקינה אשר הותאמו במדדי גיל המילולי (VIQ), והמין (כולם בנים). ראשית, העברנו מבחנים מקדימים לבדיקת יכולת הזיכרון לטווח קצר, זיכרון עם עיבוד שמיעתי (זיכרון עבודה) ויכולת קריאה של מילות תפל, על מנת לוודא שמשתנים אלו לא יטו את תוצאות המחקר. לשם הערכת הבנת הנקרא והבנת הנשמע, נעשה שימוש בשני טקסטים – טקסט אחד הוקרא לנבחן, וטקסט שני נקרא ע"י הנבחן בקריאה קולית. הטקסטים חוברו על סמך טקסטים מאבחונים קיימים, (ד"ר טוב לי, 2000; מבחן CELF3: Clinical Evaluation of Language Fundamentals, 1995). ההתאמה בין הטקסטים נעשתה ע"י ניתוח תחבירי, תוכני ולשוני שלהם, וכן עמדה במבחן שופטים. בסיום כל טקסט הנבחן קיבל שתי משימות – משימת שחזור ומטלת הבנה. במשימת השחזור הנבדק נתבקש לשחזר את הטקסט. מטלת ההבנה כללה שאלות לגבי המסר הגלוי – מידע שנמצא באופן מפורש בטקסט, ושאלות לגבי המסר הסמוי – שדורשות אינטגרציה בין חלקי הטקסט ו/או הסקת מסקנות לגבי מידע שנמצא בטקסט. במהלך המטלות של השחזור והשאלות, לא ניתן לנבדק להתבונן בטקסט הכתוב.

תוצאות. תוצאות המחקר הפריכו את השערתנו הראשונה, שכן, להפתעתנו, ובניגוד למחקרים קודמים בתחום (למשל, Huemer & Mann 2010; Castles et al., 2010), לא מצאנו קשיי הבנה משמעותיים אצל הילדים על הרצף האוטיסטי בהשוואה לבני גילם עם התפתחות תקינה, גם לא בהתייחס להבנת המסר הסמוי. השערת המחקר השנייה אוששה ברובה, שכן מצאנו כי הילדים על הרצף האוטיסטי התקשו לספר סיפור קוהרנטי ולכיד (מבנה גלובאלי של הסיפור), לעומת בני גילם עם התפתחות התקינה. ביתר מרכיבי השחזור שהצריכו הבנה ועיבוד מקומי יותר של הסיפור (כמו מרכיבים תוכניים ולשוניים ואורך הסיפור) הילדים על הספקטרום האוטיסטי הצליחו בדומה לבני גילם עם התפתחות התקינה. השערתנו השלישית לפיה ימצאו קשרים בין תאוריית המיינד להבנת המסר הסמוי ובין תאוריית המיינד למרכיבי שחזור הכרחיים (מבנה גלובאלי), אוששה ברובה, שכן מצאנו מתאמים חיוביים בקרב אוכלוסיית המחקר בשניים מתוך שלושה מדדים של תאוריית המיינד. מתאמים אלו סותרים לכאורה את חוסר ההבדל שקיבלנו ביכולת הבנת המסר הסמוי. הסברנו לממצא זה הוא, כי בכיתות הנמוכות של ביה"ס היסודי הדרישה להבנת המסר הסמוי עדיין בסיסית, ולכן יתכן כי אותם ילדים שהתקשו בתאוריית המיינד אך לא התקשו במחקר זה בהבנת המסר הסמוי, יתקשו בהמשך עם עלייה ברמת הדרישה. הסבר

נוסף הוא כי יתכן וקבוצת המחקר שלנו, שכללה ילדים בתפקוד קוגניטיבי גבוה ומשולבים לימודית באופן מלא בכיתות הרגילות עשויה להוות תת קבוצה, שמאופיינת בהיעדר קשיי שפה והבנה. בעזרת יכולות ההבנה הטובות שלהם הם מצליחים לפצות על קשייהם בתחום תאוריית המיינד בעת שהמטלה לא דורשת יכולת זו באופן ספציפי, ובעקבות כך לא נמצאו אצלם קשיים גם בהבנת הנקרא. להערכתנו, בעקבות המתאמים החיוביים שמצאנו בין יכולת תאוריית המיינד ליכולת הבנת מסר סמוי, יתכן, ובמדגם רחב יותר והיינו מוצאים הבדלים משמעותיים בין קבוצות המחקר בהתייחס להבנת המסר הסמוי.

מסקנות. תרומת המחקר מתבטאת הן ברמה המחקרית והן ברמה היישומית-חינוכית. ברמה המחקרית מחקרנו מצטרף לשורת מחקרים מהשנים האחרונות, שמראים שעל אף הקשיים המיוחדים לילדים על הרצף האוטיסטי, שמדווחים בספרות רבה וענפה וכוללים קשיים משמעותיים בהבנה ופגיעה ביכולות שפה וחשיבה (למשל, Jones, Happ, Golden, Marsden, Tregay, Simonoff,... & Charman, 2009; Lindgren, Folstein, Tomblin & Tager-Flusberg, 2009), קיימת תת קבוצה של ילדים בתפקוד גבוה עם יכולות שפה והבנה תקינות יחסית וללא הבדלים משמעותיים מבני גילם בתחום ההבנה. ברמה היישומית-חינוכית, ממצא זה חשוב כדי לדעת להתמודד עם קבוצת ילדים זו ולבנות עבורם תוכניות התערבות שמותאמות עבורם, ולוקחות בחשבון את יכולות ההבנה הטובות לצד קשיים בתאוריית המיינד וביכולת השחזור – במרכיב הקשר בין הארועים (מבנה גלובאלי), שם גילו קושי לספר סיפור קוהרנטי ולכיד שמתייחס לכלל הארועים בסיפור כיחידה אחת בשלה. כמו כן, מחקרנו מצטרף למחקרים בהם נמצא כי ידע שפתי מנבא יכולת הבנת הנשמע ויכולת הבנת הנקרא (Davidson & Weismer, 2014; Babaygit & Stainthorp, 2011; Stothard & Hulme, 1992) ולכן חשוב לחדד את חשיבות העבודה על שפה וחשיבה בגיל הרך, בקרב אנשי חינוך, מתוך הבנה שהם המפתח ליכולות אקדמיות בהמשך. בנוסף, ההצלחה של הילדים על הרצף האוטיסטי בכל מה שהצריך הבנה מקומית של הסיפור מול הקושי שלהם בהפקת סיפור קוהרנטי ולכיד, מצביעה על כך שתוכניות ההתערבות והעבודה עם הילדים על הרצף צריכות להתמקד יותר במבנה הגלובאלי-בביצוע אינטגרציה בין פרטים וראיית התמונה כולה, ופחות בעבודה על המרכיבים המקומיים-כמו מבנים לשוניים, תוכן ואורך הסיפור, בהם הילדים על הרצף האוטיסטי מצליחים טוב יותר.